

Jagoda Marković

GRADSKI PERIVOJI HRVATSKE U 19. STOLJEĆU

BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, MLADEN
OBAD ŠĆITAROCI, *Gradski perivoji Hrvatske u 19.
stoljeću: javna perivojna arhitektura hrvatskih
gradova u europskom kontekstu*, Zagreb, Šćitaroci
d.o.o.; Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
2004., 263. str., ISBN 953-97121-3-0

Dugogodišnji znanstveni interes Bojane i
Mladena Šćitarocija za izučavanje perivojne baštine
u Hrvatskoj rezultirao je nizom publikacija s recep-
cijom i izvan sfera uže struke i srodnih disciplina,
koje nedvojbeno afirmiraju vrijedan segment povijes-

ne slike hrvatskih gradova na međunarodnom
planu, te nalaze svoju primjenu u svakodnevnoj
praksi zaštite i revitalizacije parkovnih cjelina.
Njihovom inicijativom potaknuta su istraživanja na
projektu *Urbanističko i perivojno naslijeđe Hrvatske*

kao dio europske kulture Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, te suradnja s Međunarodnim centrom za istraživanje kulturnih znanosti u Beču i Institutom za povijest umjetnosti Sveučilišta u Beču koja je rezultirala publikacijom *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, predstavljenom u ožujku ove godine u Zagrebu.

Ambiciozni suizdavački projekt (Šćitaroci d.o.o.; Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) okupio je respektabilne autore. Uz Bojanu i Mladenu Šćitarocija tekstove potpisuju Walter Krause (Uvod) i Géza Hajós (I. poglavlje). Knjiga je opremljena kvalitetnim ilustracijama malog formata (336 povijesnih fotografija, planova i grafičkih prikaza pretežito u koloru s navodima izvora), navodi izbor literature, glosar perivojne arhitekture (na engleskom, njemačkom, francuskom, talijanskom, mađarskom i slovenskom jeziku, te pojmovnim izvedenicama iz turcizama), kazalo perivoja, mjesta i imena, bilješke o autorima te iscrpne sažetke na engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku.

Tematska okosnica je fokusirana na javne gradske perivoje u hrvatskim gradovima i lječilišnim središtima u razdoblju od sredine 18. stoljeća do

raspada Habsburške Monarhije 1918. godine. Odabirom najreprezentativnijih parkovnih cjelina, pretežito iz 19. stoljeća, željelo se prikazati komparativne vrijednosti nacionalne produkcije pod patronatom K. u. K. uprave, odnosno vladajućih teorijskih postulata i prakse velikih europskih uzora. Knjiga je strukturirana u tri tematske cjeline. Tekst Waltera Krausera, voditelja međunarodnog istraživačkog projekta *Gradski perivoji u zemljama bivše carske i kraljevske Monarhije*, uvodi nas u projekciju zacrtane ideje, predstavlja suradnike, obrazlaže ciljeve i svrhu istraživanja. Prvo poglavlje Géze Hajósa posvećeno je gradskim perivojima 18. i 19. stoljeća u europskim središtima, Beču i zemljama pod okriljem Austrijske Monarhije kojima u to doba pripada i nesjedinjena Hrvatska. Drugo poglavlje razmatra genezu javnih perivoja u Hrvatskoj tijekom 19. st., od bidermajerske tradicije s početka 19. st., na kojoj se zasnivaju romantičarski i historicistički kanoni druge polovice 19. st., do usporedbenih zapažanja perivojne kulture u Hrvatskoj i Europi. Treće poglavlje donosi izbor dvadeset hrvatskih gradova s odabranim primjerima razvrstanim prema vrsnoći: javni gradski perivoji i šetališta, perivoji lječilišnih središta kontinentalne Hrvatske te klimatskih lječilišta na Jadranu. Tabela prikazi (od 1 do 9) donose sažeti pregled tematskih cjelina i odabranih primjera ovim slijedom: *Gradski perivoji u Hrvatskoj u 19. stoljeću* (Bjelovar, Crikvenica, Daruvar, Jamnica, Karlovac, Krapinske Toplice, Lipik, Mali Lošinj, Opatija, Osijek, Pula, Rijeka, Split, Stubičke Toplice, Šibenik, Topusko, Varaždin, Varaždinske Toplice, Zadar, Zagreb); *Kronološki pregled nastajanja javnih gradskih perivoja i šetališta u Hrvatskoj u 18. i 19. stoljeću* (do 1918.); *Tipološki pregled javnih gradskih perivoja u Europi* (izvan K. u. K. Monarhije) od 17. do kraja 19. stoljeća, svrstanih prema sadržaju (*kraljevski i prinčevski privatni perivoji od 17. do 18. st., zabavni perivoji, perivoji spektakla, gradski perivoji, preoblikovanje kraljevskih lovačkih parkova, javni perivoji i šetališta na gradskim utvrdama, javna šetališta, perivojni trgovi*); *Kronološki pregled nastajanja javnih gradskih perivoja u Europi* (izvan K. u. K. Monarhije) od 17.

do 19. stoljeća (do 1918.); *Tipološki pregled javnih gradskih perivoja u Austrijskoj Monarhiji u 18. i 19. stoljeću (kraljevski privatni perivoji 18. st. otvoreni za javnost, privatni posjedi otvoreni za javnost, zabavni perivoji, gradski perivoji i šetališta, javni perivoji i šetališta na gradskim utvrdama, lječilišni perivoji); Kronološki pregled nastajanja javnih gradskih perivoja u Austrijskoj Monarhiji u 18. i 19. stoljeću (do 1918.); Kronološki pregled nastajanja javnih gradskih perivoja i šetališta u Hrvatskoj i Europi (izvan K. u. K. Monarhije) u 18. i 19. stoljeću (do 1918.); Kronološki pregled nastajanja javnih gradskih perivoja i šetališta u Hrvatskoj i Austrijskoj Monarhiji u 18. i 19. stoljeću (do 1918.); Kronološki pregled nastajanja javnih gradskih perivoja i šetališta u Hrvatskoj, Austrijskoj Monarhiji i Europi u 18. i 19. stoljeću (do 1918.).* Knjiga donosi dragocjene biobibliografske podatke o protagonistima onodobnih zbivanja: o inicijatorima idejnih koncepcija, investitorima, projektantima, umjetnicima i vrtlarima.

Gradanska kultura bidermajera, utemeljena na tradiciji prosvjetiteljskih ideala 18. stoljeća, proklamirala je idejnu koncepciju vrtova i perivoja po definiciji "(...) saditi, kultivirati, ukrašavati i čuvati, kako na korist, tako i na zadovoljstvo (...)" (glosa: *Art aratoire et du jardinage*, Padova, 1798.).¹ Botanika (nauka o prirodi) prednjači u sferama opće kulture: njome se bave znanstvenici, građani „opće prakse“, pasionirani zaljubljenici u prirodu i amateri, poput cara Franje I. (II.), u historiografiji poznatog kao *Blumenkaiser*, pa saskog kralja Friedricha Augusta koji je, s interesom botaničara, obilazio jadransko područje od istarskog poluotoka do Boke (1838.), a o nadbiskupu Jurju Hauliku da i ne govorimo. U tom duhu urbane svijesti tijekom 19. stoljeća

nastaju brojni javni parkovi, promenade i aleje u gradovima kontinentalne i jadranske Hrvatske kao nedjeljiv segment promišljanja urbanističke cjeline i sklada uljudene sredine. Pa iako se oslanjaju na opće paradigme epohe, na provjerena iskustva Zapadne i Srednje Europe, skromniji su u izvedbi i modalitetima primjene prema malim mjerilima „provincijalne sredine“, ali ostvaruju osebujne inačice sukladno datostima toposa, urbanih struktura i idejnih koncepcija protagonista zbivanja, kojima često nadilaze uzore. Nepobitna je činjenica da smo u to doba „držali korak“ s europskim standardima. Prvi javni perivoji u Osijeku, Zagrebu i Varaždinu (18. st.) nastaju istodobno s onima u europskim gradovima. Prvi lječilišni perivoj u Stubičkim Toplicama (1811.), prema zamisli njegova utemeljitelja zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca, ne zaostaje za srodnim rješenjima toga doba u Europi. Preobrazba gradova s novim sadržajnim koncepcijama visokih urbanih standarda na mjestima ranijih utvrda i u nas je zaživjela početkom 19. stoljeća kada Osijek, Varaždin, Zagreb, Split i Zadar dobivaju javne perivoje namijenjene društvenom okupljanju i ugodi. Usporedbena zapažanja europskih primjera sa zagrebačkim Maksimirom, urbanističkom cjelinom parkova Lenucijeve potkove, lječilišnim ansamblima u Daruvaru i Lipiku, te perivojno-promenadnom koncepcijom elitnog klimatskog lječilišta u Opatiji neprijeporno potvrđuju estetske dosege iznimne kakvoće. Valja nam zaključiti da i ostali primjeri, koliko god bili skromniji u izvedbi, svjedoče o značajnoj epohi građanske kulture, koja je obilježila razdoblje novog urbanog identiteta i vitaliteta hrvatskih gradova. Na nama je da ga vrednujemo, čuvamo i obnavljamo, što je uostalom i temeljna poruka ove knjige.

¹ Prema: OLGA MARUŠEVSKI, *Kultura vrtova i perivoja*, u: *Bidermajer u Hrvatskoj*, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 1997., 82.